

Évfordulók

Folyóiratunk, amely a magyar gyermekvédelem – sajnos ma még – egyetlen szaklapja, ebben az évben ünnepli alapításának 10. évfordulóját. E folyóiratot megelőzően a kiváló Gyermek- és ifjúságvédelem című szakfolyóirat segítette a szakmai tájékozódásban. A Család, Gyermek, Ifjúság elnevezéssel jelezni kívántuk, hogy szemléletében és megközelítésében némiképpen szélesebben értelmezzük a gyermek- és ifjúságvédelmet lapelődünknel, de ez nem jelenti azt, hogy ne tisztelnénk és ismernénk el a korábbi, a nyolcvanas évek elején indult, ugyancsak friss szellemiséget tükröző folyóirat minden erényét és törekvését.

Indulásakor a Népjóléti Minisztérium és a Fővárosi Önkormányzat közös támogatásával kiadott új lapunk célkitűzése volt a gyermekvédelem megújulásának segítése és dokumentálása, az elméleti és gyakorlati eredmények és tapasztalatok bemutatása, kutatók, gyakorló szakemberek és érintettek írásai alapján. Az elmúlt évtizedben együttműködésünk kiegyensúlyozott és jó volt támogatóinkkal, amiért köszönet illeti mindazokat, akik lehetővé tették, hogy a lap megjelenjen. Őszintén sajnáljuk, hogy a Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet főigazgatójának, Czibere Károlynak a döntése alapján ettől az évtől kezdve az intézet nem kíván részt venni az újság előállításához szükséges költségek finanszírozásában, 10 év után először.

A folyóirat kitűzött feladatának reményeink szerint sok tekintetben megfelelt, noha távolról sem vagyunk eredményeinkkel elégedettek. Vitathatatlan tény, hogy a Család, Gyermek, Ifjúság megkerülhetetlen szakirodalmi forrás, aminek azonban csak részben oka a lap jó színvonala, ebben nagy szerepet játszik, hogy mindmáig nagyon kevés a szakirodalom a segítő szakmákat tanulók és gyakorlók számára. Így nemegyszer fordult elő, hogy egyes, különösen népszerű lapszámokat többször is újra kellett nyomni a nem csillapodó igényre tekintettel.

Igyekeztünk a család-, gyermek- és ifjúságvédelem minél szélesebben értelmezett területéről tudósítani, de többnyire nem volt esélyünk egyenlő arányban számot adni a különféle problémákról, eredményekről. Nyomon követtük a gyermekvédelmi törvény előkészítését és bevezetését, és ez nagyban meg is határozta témáinkat, hiszen mind szemléletét, mind gyakorlatát tekintve alapvető átalakulást eredményezett a gyermekjogi egyezményt is alapvetésnek elfogadó törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról. Bizonyosan lehetett volna és lehetne más szemszögből, más területek kiemelésével szerkeszteni a lapot. A véleményeket, módosítási javaslatokat és a közreműködést eddig is, ezután is nagy örömmel fogadjuk. Ha végignézzük az elmúlt évtized lapszámait, örömmel és jólesően nyugtázzuk, hogy milyen sokféle és sokrétű volt a hozzánk érkezett írások megközelítése, témája, műfaja. Nehézséget okoz, hogy még mindig nagyon kevés az empirikus kutatás, nehéz a területen dolgozóktól esettanulmányokat, adatokat, elemzéseket kapni. Ennek többféle oka van. Egyrészt időhiány, a kellő gyakorlat, motiváltság hiánya, de ugyanakkor gyakran a félelem, egzisztenciaféltés is. Gyakran név és település, intézmény említése nélkül sem mernek, akarnak számot adni munkájukról, gondjaikról. Sajnálatos, hogy sokszor érezzük úgy, a segítők ugyanolyan kiszolgáltatottnak, védtelennek és eszköztelennek érzik magukat, mint a gondjaikra bízott családok, gyerekek. Ebben szerepe van annak is, hogy mindannyian most tanuljuk annak a

szabad, autonóm életnek a szabályait, kereteit, amely alig tekint vissza hosszabb múltra, mint születésnapját ünneplő újságunk.

Azok az elvek, amelyek azóta is – legalábbis elméletben – meghatározzák a gyermek- és ifjúságvédelem munkáját, alapvetően arra épültek, amit az újság nevének változása is mutatott, nevezetesen a család, mégpedig elsődlegesen a vér szerinti család megerősítését és a gyerekek családban nevelkedésének támogatását, a családokkal és gyerekekkel dolgozó szakemberek fokozottabb támogatását e munkához. Nagy változások történtek a gyermekvédelem szerkezetében, a törvény jó alapot teremtett a szükséges átalakítások, szemléletváltozás elindításához. Ugyanakkor sajnálattal kell tapasztalnunk, hogy döntő áttörést nem lehet elérni addig, amíg nem születnek meg azok a szakmai szabályok, monitorozási, ellenőrzési lehetőségek és a szakemberek, intézmények személyes felelősségének megállapíthatóságához szükséges intézkedések, amelyek lehetővé tennék, hogy számon kérhető legyen – a szülői felelősséghez és kötelezettségekhez hasonlóan –, hogy miként bánnak a rendszerben dolgozók a rájuk bízott gyerekekkel, milyen eredménnyel végzik a munkájukat. Elismerni és szankcionálni egyaránt szükséges lenne azért, hogy a törvény betűjének és szellemének megfelelően szolgálhassuk a gyerekek mindenek feletti érdekeit. A gyakran cinikus, keserű, lemondó vagy éppen elutasító hozzáállás és a konkrét ügyekben oly gyakran megtapasztalt esélytelenség sokakat elbátortalanít, eltávolít ettől a pályától, míg másokat eléget, fásulttá tesz. Az elvek gyakori ismétlése szükséges, de nem elégséges, többnyire azonban nincs esély ennél többre, és ez veszélyezteti a szakmát és a gyerekeket egyaránt.

A szakmai képzések és szakmastruktúra átalakulása, a családgondozás, szociális munka, a gyerekek és családok partneri együttműködésének lehetősége, a sikerek és kudarcok nem választhatók el azoktól a politikai, társadalmi változásoktól, amelyeket rendszerváltozás néven ismerünk. A 90-es évek elején nagy reményekkel tekintettünk a demokratizálódás, az átalakulás, egy igazságosabb és nyitottabb társadalmi élet felé, amelyben meghatározó szereplők azok a gyerekek, akik tőlünk tanulják a társadalmi és magánviselkedés szabályait akkor is, ha jót és használhatót és akkor is, ha ártalmasat látnak az őket körülvevő és értük felelős felnőttektől, szülőktől, nevelőktől.

10-12 éve sokunknak úgy tűnt – vagy csak fiatalabbak és naivabbak voltunk –, hogy a gyermekvédelemben gyors léptekkel el kell és el is lehet érni azokat a változásokat, amelyek eredményességéről a mind nyitottabbá váló országhatárok révén mind többet tanultunk, hallottunk a külföldi kollégáktól, vártuk, hogy a társadalmi-gazdasági, politikai változások eredményeképpen a családok, gyerekek, fiatalok helyzete minden tekintetben sokat fog javulni. Nem volt kétséges, hogy az átalakuló társadalomnak nagy szüksége van arra, hogy a felnövekvő generációk eséllyel induljanak egy megújuló országban, egyre növekvő mértékben kapjanak meg mindent ahhoz, hogy szabad és felelősséget vállaló felnőtteké növekedjenek.

A változással kapcsolatos remények közeli teljesülésének egy jó része szétfoslott, de legalábbis eltávolodott, mert be kellett látni, hogy a gazdasági-politikai változások elsősorban és közvetlenül nem a humán szférában jelentkeznek, a gyerekek és képviselőik, különösen a hátrányos helyzetből indulók, csak sokadik áttételen keresztül érezhetik az átalakulás jövőbeni eredményeit.

Az UNICEF Regionális Kutatóközpontja által a közelmúltban közzétett „Egy évtized változásai”¹⁶ című kötetben így foglalja össze a rendszerváltó régióban tapasztaltakat Carol Bellamy, az UNICEF igazgatója:

¹⁶ Carol Bellamy: Előszó, A Decade of Transition, Régióanal Monitoring Report, NO. 8, UNICEF, Firenze, Olaszország, 2001.

„A világ globális állapota természetszerűen hatott az átalakuló országok helyzetére, de még soha semelyik más régióban nem tapasztalhattak ilyen alapvető és mindent átfogó változásokat a társadalmi szerkezetben, a társadalomban, az infrastruktúrában és a határok tekintetében. A korábbi 8 országból 27 állam alakult. Mindegyik átment valamilyen mértékű gazdasági krízisen. Sok helyen a feszültségek évekig tartó erősödése nyílt konfliktussá vált. Az emberekre gyakorolt hatás megrázó és meghatározó változásokat eredményezett. Az alapvető szabadságjogokat az országok többségében elismerték, így a szavazati jogot, a véleménynyilvánítás szabadságát, az önálló kezdeményezés és vállalkozás lehetőségét, az utazáshoz való jogot stb. De sok ember élete zátonyra futott, megakadt a folyamat okozta sodró lendületű változások során. Világosan kell látnunk, hogy az átalakulások eredeti céljait – a mindenki számára növekvő életszínvonalat, az emberséges és demokratikus társadalmi környezetet – meg kell erősíteni. Az átmenet által elősegített gazdasági átalakulást az emberi célkitűzések eléréséhez szükséges eszköznek kell tekinteni. Valójában az átalakulás tényleges sikere attól függ, hogy a társadalmi feltételek javítását és az emberi jogok biztosítását a gazdaság erősítésével párhuzamosan el tudjuk-e érni.”

A kötet nagyon szemléletesen mutatja be, hogy a rendszerváltozás alapjaiban változtatta meg a bevételek elosztását, a jövedelmi viszonyokat és az erő- és társadalmi pozíciókat, valamint, hogy ez hogyan hatott a gyerekek millióinak élethelyzetére. Az egyenlőtlenségek megrázó mértékű növekedése, a tömeges munkanélküliség megjelenése, a hajléktalanság és ellátatlanság terjedése, az elbizonytalanodás és talajvesztés sok tízmillió család számára a korábbi életviszonyok alapvető romlását eredményezte, és ennek következtében mára közhelyszerű igazság, hogy a változások fő vesztesei e tekintetben mindenképpen a gyerekek voltak. Az egzisztenciális feltételek romlása mellett a felnőttek bizonytalansága, kiszolgáltatottsága, tájékozódóképességének elvesztése nagyban befolyásolta szülői, segítői munkájukat is. Nem meglepő, de elfogadhatatlan, hogy a gyerekek számára ez sok esetben az érzelmi és fizikai bántalmazás legkülönfélébb formáinak további terjedését jelentette, a segítségkérés esélye nélkül. Ennek többféle következménye alapvetően meghatározza nemcsak az érintettek, de mindannyiunk életét és a szükséges teendőket is.

A családok támogatási rendszerének elfogadható átalakítása, az egészségügyi ellátás, oktatás, a fogyatékkal élő, veszélyeztetett, illetve családjukon kívül élő gyerekek és fiatalok életésélyeinek támogatása nem szerepelt meghatározó elemként az átalakulás során, noha hosszú távon ezek hathatós működése nélkül nincs esély egészséges és jól fejlődő társadalmi viszonyok elérésére.

A hátrányt szenvedő társadalmi csoportok és ezen belül is a gyerekek számára az elmúlt tíz évben sok nehézséget okozott a társadalmi szolidaritás csökkenése, a helyi közösségek gyengesége vagy más irányú figyelme, a csak a sikert és jólétet elismerő közhangulat. Különösen sújtja ez azokat a gyenge érdekérvényesítő helyzetben lévőket, akiknek csak hosszú távú, átgondolt fejlesztésekkel és programokkal lehet érdemben segíteni. Ehhez komolyan kell venni azt a kötelezettséget, amelyet az ENSZ egyezmény aláírása és a magyar jogrendbe történt illesztése jelent. A Magyarországon 10 éve ratifikált Egyezmény ugyan gyakran emlegetett dokumentum, mégis érdemes felidézni azokat az alapelveket, amelyek meghatározzák a gyermekek jogait és érvényesítésüket számon is kellene kérnünk.

A Gyermekjogi Egyezmény négy alapelve:

A gyermek élethez, túléléshez, fejlődéshez való joga. A fejlődést széles értelemben véve, beleértve a mentális, érzelmi, ismeretszerző, szociális és kulturális vonatkozásokat csakúgy, mint a fizikai fejlődéshez való jogot.

A diszkrimináció tilalma. A jogok mindenkire vonatkoznak, függetlenül a gyermek vagy szülei faji, etnikai, nemzetiségi hovatartozására, bőrszínére, nemére, anyanyelvére, vallására,

politikai vagy másféle meggyőződésére, vagyoni viszonyaira, fogyatékoságára, születési vagy egyéb speciális helyzetére.

A gyerek érdekének figyelembe vétele az elsődlegesen meghatározó minden, a gyermeket érintő döntés, cselekvés esetén, legyen szó akár állami, kormányzati, adminisztratív vagy jogi, családi döntésről.

A gyerekeknek minden őket érintő kérdésben meg kell hallgatni a véleményét, és koruknak, érettségüknek megfelelően ezt figyelembe is kell venni.

Az UNICEF Magyar Nemzeti Bizottsága felkérésére örömmel vállalkoztunk arra, hogy a 2002. évi első számot a gyermekjogi egyezmény magyarországi ratifikálása 10. évfordulójának és az ENSZ májusra tervezett, gyermekekkel foglalkozó rendkívüli közgyűlésének szenteljük, ezzel is kifejezve, mennyire fontosnak tartjuk az UNICEF azon törekvését, hogy minden eszközzel megismertesse a gyermekek jogait, monitorozza és segítse az Egyezményben foglaltak minél teljesebb érvényesülését, és ezzel is hozzájáruljon a gyerekek – esetünkben a Magyarországon élő gyerekek – védelméhez, támogatásához és boldogulásához.

Herczog Mária